

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ ТЕХНІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ УКРАЇНИ
«КИЇВСЬКИЙ ПОЛІТЕХНІЧНИЙ ІНСТИТУТ»
ІМЕНІ ІГОРЯ СІКОРСЬКОГО

«Психологія наукової та технічної творчості»
Комплекс навчально-методичного забезпечення

для підготовки аспірантів за спеціальністю

053 - Психологія

Очна форма навчання

Рекомендовано Вченою радою ФСП КПІ ім. Ігоря Сікорського

Психологія наукової та технічної творчості: комплекс навчально-методичного забезпечення для підготовки аспірантів за спеціальністю 053 - Психологія / Укл.: Бреусенко-Кузнєцов О.А. – К. : КПІ ім. Ігоря Сікорського, 2016. – 22 с.

Навчальне видання

«Психологія наукової та технічної творчості»
Комплекс навчально-методичного забезпечення
для підготовки аспірантів за спеціальністю
053 - Психологія

Очна форма навчання

Укладачі: *Бреусенко-Кузнєцов Олександр Анатолійович*, доцент кафедри психології і педагогіки, кандидат психологічних наук.

Відповідальний редактор: *Воляннюк Наталія Юріївна*, професор кафедри психології і педагогіки, доктор психологічних наук.

Рецензент: *Хитровська Юлія Валентинівна*, доцент кафедри історії, доктор історичних наук.

Психологія наукової та технічної творчості

Анотація навчальної дисципліни

Метою навчальної дисципліни є формування у аспірантів здатностей: орієнтуватись у філософсько-методологічному рівні проблеми творчості; аналізувати фундаментальні теорії і концепції, відомості про закономірності виникнення та розвитку інновацій у процесі наукової та технічної діяльності; виявляти закономірності творчої самореалізації особистості у науковій та технічній сферах; розробляти психологічно обґрунтовану систему впливів на розвиток творчих якостей особистості.

Психология научного и технического творчества

Аннотация учебной дисциплины

Целью учебной дисциплины является формирование у аспирантов способностей ориентироваться в философско-методологическом уровне проблемы творчества; анализировать фундаментальные теории и концепции, сведения о закономерностях возникновения и развития инноваций в процессе научной и технической деятельности; выявлять закономерности творческой самореализации личности в научной и технической сферах; разрабатывать психологически обоснованную систему влияний на развитие творческих качеств личности.

Psychology of scientific and technical creativity

Summary of the subject

The purpose of the subject is formation of post-graduate students' abilities: to be guided in a philosophy-methodological level of the problem of creativity; to analyze fundamental theories and concepts, data on laws of occurrence and development of innovations during scientific and technical activity; to reveal laws of creative self-realization of the personality in scientific and technical spheres; to develop psychologically proved system of influences on development of creative qualities of the personality.

З М І С Т

I.	Загальні відомості.....	5
II.	Розподіл навчального часу.....	5
III.	Мета і завдання навчальної дисципліни.....	6
IV.	Зміст навчального матеріалу.....	7
1.	Розподіл навчального часу за темами.....	7
2.	Лекційні заняття.....	8
3.	Практичні заняття.....	13
4.	Самостійна робота аспіранта.....	13
V.	Контрольні роботи.....	15
VI.	Методичні вказівки.....	15
VII.	Рекомендована література.....	16
Додаток 1.	Рейтингова система оцінювання.....	17
Додаток 2.	Теми для рефератів.....	19
Додаток 3.	Перелік питань до іспиту.....	21

I. ЗАГАЛЬНІ ВІДОМОСТІ.

Навчальна дисципліна «Психологія наукової та технічної творчості» передбачена навчальним планом факультету соціології і права Національного технічного університету України «Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського» (КПІ ім. Ігоря Сікорського), розробленим відповідно до освітньо-наукової програми третього освітньо-наукового рівня (доктор філософії) за спеціальністю 053 «Психологія».

«Психологія наукової та технічної творчості» – галузь наукової психології, яка вивчає психологічні закономірності творчої діяльності, що виявляються у сферах науки і техніки. Творчою діяльністю вважається така, яка передбачає інновації – створення якісно нових ідей або речей, ще невідомих людству, або вдосконалення тих, що вже існують.

Навчальна дисципліна має статус нормативної складової і належить до циклу загальної підготовки. Предметом навчальної дисципліни є складові творчої діяльності, які спонукають, скеровують, регулюють і реалізують у виконавських діях творчу активність суб'єкта, а також креативність як творча властивість особистості.

Навчальну базу дисципліни «Психологія наукової та технічної творчості» становлять знання отримані при вивченні різноманітних курсів, що спрямовані на розкриття загальних закономірностей і механізмів професійної діяльності, а також формування вмінь науково-обґрунтовано пояснювати психологічні факти.

Навчальна дисципліна «Психологія наукової та технічної творчості» вивчається протягом одного семестру, в загальному обсязі 120 годин: аудиторної роботи – 8 години, з яких лекції – 4 годин, практичні заняття 4 годин; самостійна робота 112 годин. Розподіл навчального часу та темами наведено у тематичному плані.

Комплекс навчально-методичного забезпечення містить плани лекційних та практичних занять, що дає можливість аспірантам ознайомитися зі змістом навчального матеріалу, який опрацьовувався на відповідних заняттях.

На консультаціях згідно зі встановленим графіком опрацьовується складний для засвоєння навчальний матеріал.

Навчальний матеріал занять, на яких аспіранти були відсутніми, вивчається ними самостійно; контроль засвоєння матеріалу при цьому здійснюється у формі співбесіди в час, призначений для проведення консультацій, та в порядку, визначеному положенням про РСО.

Методика оцінювання рівня засвоєння матеріалу навчальної дисципліни передбачає використання рейтингової системи оцінювання. Шкала оцінювання – університетська. Формою семестрового контролю є екзамен.

II. РОЗПОДІЛ НАВЧАЛЬНОГО ЧАСУ

Форма навчання	Всього	Розподіл навчального часу за видами занять				Семестрова атестація
	Кредитів	Годин	Лекції	Практичні заняття	СР	
<i>Очна</i>	4	120	4	4	112	Екзамен

III. МЕТА ТА ЗАВДАННЯ НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Метою навчальної дисципліни є формування у аспірантів *здатностей*:

- орієнтуватись у філософсько-методологічному рівні проблеми творчості; аналізувати фундаментальні теорії і концепції, відомості про закономірності виникнення та розвитку інновацій у процесі наукової та технічної діяльності;
- виявляти особливості застосування когнітивних процесів у творчій діяльності, відстежувати вплив психічних властивостей особистості на процес творчої діяльності та її ефективність; виявляти закономірності творчої самореалізації особистості у науковій та технічній сферах;
- розробляти психологічно обґрунтовану систему впливів на розвиток творчих якостей особистості.

Мета досягається через реалізацію **завдань** навчальної дисципліни:

Згідно з вимогами освітньо-наукової програми аспіранти після засвоєння навчальної дисципліни мають продемонструвати такі результати навчання:

знання:

- філософсько-методологічного контексту психологічної проблеми творчості, провідних теоретичних моделей творчості, творчого характеру само детермінації людини;
- психологічних механізмів основних творчих психічних процесів: уяви, мислення, інтуїції, основних етапів перебігу творчого процесу, рівнів творчої діяльності та типологій творчої обдарованості;
- провідних психологічних технологій розвитку творчої обдарованості у науці та техніці;

уміння:

- здійснювати аналіз творчої діяльності як процесу та як рівневої системи, аналізувати складні форми творчої діяльності у техніці та науці;
- застосовувати психодіагностичні методики для дослідження творчої обдарованості особистості та оцінювати міру оригінальності продуктів творчої діяльності;
- рефлексувати над власними стратегіями творчої діяльності.

досвід:

- застосування психологічних засобів підвищення мотивації творчої діяльності;
- використання способів оптимізації творчої діяльності в науці та техніці.

IV. ЗМІСТ НАВЧАЛЬНОГО МАТЕРІАЛУ

Назви розділів і тем	Кількість годин			
	Всього	у тому числі		
		Лекції	Практичні	СР
1	2	3	4	5
<i>Тема 1. Психологія творчості як галузь психологічного знання</i>	10	-	-	10
<i>Тема 2. Філософсько-методологічна база психології творчості.</i>	10	2	-	8
<i>Тема 3. Класичні концепції в психології творчості</i>	10	-	-	10
<i>Тема 4. Провідні концепції в сучасній психології творчості</i>	10	-	2	8
<i>Тема 5. Психологічна характеристика творчого процесу</i>	10	-	-	10
<i>Тема 6. Творчий потенціал особистості</i>	10	-	-	10
<i>Тема 7. Психологія наукової творчості</i>	10	2	2	6
<i>Тема 8. Психологія технічної творчості</i>	10	-	-	10
<i>Тема 9. Теорія вирішення винахідницьких завдань</i>	10	-	-	10
<i>Контрольні заходи</i>	не передбачено			
Екзамен	30	-	-	30
Всього годин	120	4	4	112

1. Розподіл навчального часу за темами

Тема 1. Психологія творчості як галузь психологічного знання

Визначення поняття «психологія творчості» та її основні категорії. Місце психології творчості у системі психологічних наук. Творчий характер психічної реальності. Особливості рефлексії творчого начала у психічному бутті людини, властиві історичним формам предмету психології – таким як душа, свідомість, несвідоме, поведінка, психічні явища, індивідуальний світ людського «я».

Тема 2. Філософсько-методологічна база психології творчості.

Об'єкт і предмет дослідження з психології творчості. Філософсько-методологічна база психології творчості. Принцип творчості та принцип адаптації у поясненні психічної активності людини. Проблема самодетермінації психічного. Проблема витоків творчого акту. Екзистенціальна теорія творчості.

Тема 3. Класичні концепції в психології творчості

Харківська школа психології творчості: провідні ідеї. Принцип економії як центральний пояснювальний принцип творчої дії. Вивчення творчості у класичному психоаналізі З.Фрейда. Творчість як сублімація.

Тема 4. Провідні концепції в сучасній психології творчості

Вивчення творчості у аналітичній психології К.Г.Юнга. Симптоматична і символічна творчість. Вивчення творчості у психодрамі Я.Л.Морено. Ідея спонтанності як джерельної

людської здатності. Театр спонтанності Морено. Гештальтпсихологічний, гуманістичний, когнітивний підходи до творчості.

Тема 4. Провідні концепції в сучасній психології творчості

Вивчення творчості у аналітичній психології К.Г.Юнга. Симптоматична і символічна творчість. Вивчення творчості у психодрамі Я.Л.Морено. Ідея спонтанності як джерельної людської здатності. Театр спонтанності Морено. Гештальтпсихологічний, гуманістичний, когнітивний підходи до творчості.

Тема 5. Психологічна характеристика творчого процесу

Етапи творчого процесу. Інсайт як центральна ланка творчого процесу. Перешкоди творчому процесу. Роль несвідомого у творчому процесі. Мотивація творчої діяльності. Репродуктивні і продуктивні психічні процеси. Роль інтуїції у творчому процесі. Інтуїція та інсайт. Уява та бісоціація. Мислення та опосередкування. Творчість та емоції. Дослідження внутрішнього плану дій.

Тема 6. Творчий потенціал особистості

Генетична психологія творчості. Елементи творчої діяльності в антропоїдів. Предметна гра і малюнок як прояви творчості в дитинстві. Вчинок і творчість підлітка. Уява і творчість в юнацькому віці. Моральна творчість. Героїчний вчинок. Творчість як механізм розвитку особистості. Індивідуальний потенціал людського буття. Іntenції та потенції. Обдарованість, талант, геніальність. Методи дослідження обдарованості. Інвестиційна теорія креативності.

Тема 7. Психологія наукової творчості

Наука як особлива сфера людської діяльності. Структура наукового знання. Особливості наукових відкриттів. Парадигма та дослідницька програма. Науковий пошук та розгадування пазлів. Наукова революція. Мультипарадигмальність науки. Явище методологічної кризи. Засоби методологічної кризи. Методологічний плюралізм. Інсайт у науці. Евристичне значення наукової теорії. Дивергентне та конвергентне мислення вченого.

Тема 8. Психологія технічної творчості

Психологія винаходу і винахідництва. Особливості завдання у технічній творчості. Триакт за П.Енгельмейером: бажання, знання, вміння. Геніальність, талант і старанність як найважливіші якості технічного винахідництва. Роль інсайту в технічному винаході. Раціональна сторона технічної творчості. Стратегіальний підхід до технічної творчості.

Тема 9. Теорія вирішення винахідницьких завдань

Історія започаткування теорії вирішення винахідницьких завдань (ТРИЗ). Логіка розвитку технічних систем як визначальна у даному підході. Винахід як вирішення винахідницького завдання та розвиток технічної системи. Програма алгоритму вирішення винахідницьких завдань (АРИЗ). Покроковий аналіз завдання з метою пошуку головного протиріччя. Інформаційне забезпечення АРИЗ: показники фізичних ефектів. Закон розвитку технічних систем через включення у інші в якості підсистем. Визначення ідеального кінцевого результату (ІКР). Визначення фізичних протиріч (ФП). Ідеї парних прийомів, веполів (комплексів прийомів), стандартів – поєднань прийомів та фізоефектів, що обумовлюють сильні вирішення. Евристичні прийоми подолання технічних протиріч (ТП).

2. Лекційні заняття

Лекція 1. Тема 2. Філософсько-методологічна база психології творчості.

Перелік основних питань:

1. Об'єкт і предмет дослідження з психології творчості.
2. Філософсько-методологічна база психології творчості.
3. Принцип творчості та принцип адаптації у поясненні психічної активності людини.

Завдання на СР:

Відповісти на запитання для повторення і самоперевірки:

1. Обґрунтувати особливе місце проблеми творчості у психології.
2. Розкрити особливості позитивістського і метафізичного підходів до творчості.

3. Аргументувати недостатність принципу адаптації для пояснення психічної реальності.

Конспект лекції.

Розгляд об'єкта і предмету дослідження з психології творчості доцільно починати з визначення родових понять – об'єкту і предмета науки. Об'єкт як реальність, яку наука вивчає, предмет як дослідницька точка зору на предмет. Доцільно нагадати, що об'єкт психології – психічна реальність. Головні риси явищ, належних до цієї реальності (за Г.Челпановим): 1) не-даність у зовнішньому досвіді, 2) безпосереднє спостереження лише тією особою, яка їх переживає, 3) не-простягненість у фізичному просторі). Основні аргументи існування психічної реальності (психофізичний, психохімічний, психофізіологічний, психосоматичний, психосоціальний) будуються за єдиним принципом: реальність є достовірною, оскільки у взаємодії з іншими видами реальності вона виступає як самостійна. Головна ж мета аргументації стосується проблематики наукового статусу психології, адже властивості її об'єкта не задовольняють вимогам до науковості, характерним для природничих наук, виокремлених близько трьох століттями раніше. Об'єкт психології творчості визначається як частина об'єкту психології, пов'язана з інноваційною активністю людини. Предмет психології на відміну від об'єкта, є варіативним: його історичні форми (душа, свідомість, несвідоме, поведінка, психічні явища, індивідуальний внутрішній світ людини) суть окремі спроби осягнення психічної реальності. Предмет психології творчості може бути визначений як складова кожної з історичних форм предмету психології (як креативна здатність душі, як творчі прояви свідомості, як несвідомі джерела творчих сил, як продуктивні психічні явища, як суб'єктне само творення внутрішнього світу тощо). Предмет «психології наукової та технічної творчості» як навчальної дисципліни становлять складові творчої діяльності, які спонукають, скеровують, регулюють і реалізують у виконавських діях творчу активність суб'єкта, а також креативність як творча властивість особистості.

Філософсько-методологічна база психології творчості також виступає окремим випадком філософсько-методологічної бази психологічної науки, а отже, розкривати її має сенс, виходячи з поняття наукового методу у широкому сенсі (як наукового способу пізнання). Складові наукового способу пізнання: методологія, методика, методи. Методологія – вчення про основні принципи, з яких повинен виходити дослідник, щоб притримуватись наукового способу пізнання. Рівні методології: філософська та технічна. Філософська методологія вивчає загальні властивості явищ, за якими одна наука відрізняється від інших, технічна – окремі властивості явищ всередині конкретної науки. Говорячи про явища, до яких звертається психологія творчості, слід зауважити, що вони знаходяться не тільки у компетенції технічної методології, але й філософської, адже творча сутність психічного життя людини ширша за окремі форми інновацій у діяльності, і охоплює все предметне поле психології. Саме тому проблематика творчості належить до центральних вузлових проблем психологічної науки, навколо яких точаться суперечки філософського рівня розгляду. Наявність даних суперечок є приводом згадати ще одну важливу рису філософської методології – її варіативність. Не існує однієї універсальної філософської системи, яка б відмінила усі інші, так само не може бути й уніфікованого для всіх випадків психологічного дослідження переліку методологічних принципів, яких науковець повинен дотримуватись. Варіативність філософської методології знаходить реальне втілення у провідних методологічних конструктах сучасної психології, серед яких: психоаналітичний, структуралістський, діалектичний, онтологічний, екзистенціальний, феноменологічний. Розуміння творчості у різних методологічних системах різне. Але можна виявити загальну тенденцію. Позитивістське і матеріалістичне розуміння творчості тяжіють до редукціонізму (зведення до іншого, нижчого, заперечення самоцінності феномену), спірітуалістське – до визнання самоцінності творчості як феномену, що має духовне джерело.

На сьогодні у психологічній науці змагаються дві мета-традиції, кожна із власним типом науковості й специфічними вимогами до наукового знання: експериментально-орієнтована (на базі позитивізму і матеріалізму) та клінічно-орієнтована (на широкому

спектрі фундаментів сучасних вчень-нащадків спіритуалістичної метафізики). Із цією дивергенцією пов'язано давню суперечку принципу творчості та принципу адаптації у поясненні психічної активності людини, які лежать в основі відповідно гуманітарної та природничо-наукової версій устрою психологічної науки. Гуманітарний та природничо-науковий способи мислення у психології мають довгу історію змагання. Перший є нащадком спіритуалістичного світобачення метафізичної психології, другий – нащадком вульгарно-матеріалістичних та позитивістських світоглядів, що разом утворили філософську основу наукової ідеології «сцієнтизму» (згідно з якою наукове знання і наукова творчість здатна замінити собою всі інші форми знання і творчості). Вплив сцієнтистської наукової ідеології на становлення наукової психології (перевага, отримана позитивістськими та вульгарно-матеріалістичними методологічними засадами), призвели до закріплення моделі психології, яку Ф.Ланге влучно назвав «психологія без душі». Акцентування ними адаптивної функції психіки та причинно-наслідкового принципу виявились у розуміння психіки не як окремого світу, а тільки як «відображення» світу зовнішнього. Це відображення цілком підкоряється завданням біологічної адаптації (у світобаченні вульгарного матеріалізму), або відтворення соціокультурної спадщини (у світобаченні діалектичного матеріалізму), але у всякому разі лишається без субстанціальності, зводиться до функції. Гуманістична традиція, що знайшла втілення передусім у клінічно-орієнтованій психології особистості, склала важливу альтернативу природничо-науковим і соціоцентричним моделям. Для неї властиве акцентування творчої функції психіки. Ідея самореалізації у творчості передбачає самоцінність психічної реальності (а не тільки функціональну значущість) і стає плідним вирішенням проблеми самодетермінації психічного. Також важливим локусом теоретико-методологічних суперечок стає проблема витоків творчого акту. Якщо природничо-наукові версії передбачають, що інновації є лише пере комбінацією минулих елементів досвіду, то екзистенціальна теорія творчості вказує на домінанту творення чогось з ніщо, що й буде ознакою творчості як духовно детермінованого феномену.

Література:

Основна: 1 (С.46-87, 94-110, 277-281, 331-367); 3(С.175-194, 210-226).

Додаткова: 1; 2; 3; 5; 6; 7

Лекція 2. Тема 7. Психологія наукової творчості

Перелік основних питань:

1. Наука як особлива сфера людської творчої діяльності.
2. Наукова революція. Парадигма та дослідницька програма як контекст наукової творчості.
3. Явище методологічної кризи у психології.
4. Творчий шлях вченого у контексті історії науки.

Завдання на СР:

Відповісти на запитання для повторення і самоперевірки:

1. Обґрунтувати філософські засади проблеми наукової творчості.
2. Визначити сутність дивергентного та конвергентного мислення вченого.
3. Розкрити сутність методологічної кризи.

Конспект лекції.

Існують такі основні форми культурної творчості: міфологічна, релігійна, художня, філософська, наукова, практична. Кожна з даних форм має власні традиційні засоби осягнення дійсності, кожна має власний сенс і самоцінність. Неможна погодитися із сцієнтистським протиставленням «найбільш досконалої» наукової форми усім іншим, проте й зводити наукову творчість до інших форм теж недоцільно – вона має власну специфіку, яка полягає у методологічно вивіреному, доказовому характері творчих побудов. Структура наукового знання включає емпіричний, теоретичний, метатеоретичний рівні. Тобто теоретичне наукове знання виконує посередницьку роль між безпосереднім досвідним рівнем знання та загальним філософським. Особливості наукових відкриттів пов'язані з

додержанням системи вимог методологічного характеру, серед яких – логічність, єдність і завершеність теоретичних побудов, а також досвідна верифікація теоретичних положень. Ця система відбивається на самій структурі наукових текстів, яка не є довільною, або бюрократично зумовленою, а відбиває основні шляхи та етапи наукового пізнання. Проте слід пам'ятати, що додержання цієї раціональної логіки ще не гарантує отримання значущих наукових результатів. Важливою є й ірраціональна сторона наукового пізнання – і у найбільш вагомих наукових відкриттях саме вона набуває найбільшої ваги (адже думка науковця, що знаходиться у пошуку на передньому краї науки, оперує не готовим знанням, яке потрібно укласти у систему, а рухається навіпамацьки у ситуації з великим рівнем невизначеності. Інсайт у науці (інсайт – психологічний механізм інтуїції) дозволяє долати перешкоди, нездоланні раціональним шляхом (саме так було побудовано, напр. періодичну систему хімічних елементів Д.Менделєєва). Але, звісно, інтуїтивний шлях у науковому пізнанні має бути повторений раціональним шляхом строгих умовиводів. До типічних шляхів наукової творчості можна віднести індуктивний (від конкретних досвідних фактів до загального теоретичного висновку) та дедуктивний (від теоретичних положень до досвідної їх верифікації). Важливим є поділ на дивергентне та конвергентне мислення вченого, запропонований Дж.Гілфордом. Конвергентне – орієнтоване на точність висновків (воно передбачає віру у наявність одного вірного рішення: дивергентне – орієнтоване на оригінальність рішення. Особистісний характер наукового знання акцентовано М.Полані, який довів реальну залежність функціонування науки як логічної системи від суб'єктного фактору. М.Полані показав, що у кожному акті пізнання присутній пристрасний внесок особистості, що пізнає, і що цей додаток – не свідомство недосконалої, але нагально необхідний елемент знання. Наукові теорії – результати діяльності вченого – виконують ряд важливих функцій, серед яких 1) систематична експансія наукового знання за межі пізнаної сфери реальності, з метою відкриттів стабільних емпіричних зв'язків між подіями і змінними (теорія дозволяє побачити раніше не спостережені факти, емпіричні співвідношення); 2) евристичний вплив теорії – породжувати дослідження шляхом висування ідей, або навіть завдяки опору. (тобто, теорії виступають як провокації); 3) об'єднання відомих емпіричних відкриттів у рамках логічно послідовної й простої системи – у цьому сенсі теорією дарується простота (економність); орієнтувальна функція (теорія дозволяє уберегти спостерігача від багатоманіття поодиноких і побічних явищ. Однак, може спорудити перед його поглядом і шори парадигми). До нової теорії висуваються такі вимоги: 1) адекватність наукової теорії описуваному об'єкту; 2) можливість замінювати експериментальні дослідження теоретичними; 3) повнота опису певного явища дійсності; 4) можливість пояснення взаємозв'язків між різними компонентами в межах даної теорії; 5) внутрішня несуперечливість теорії та відповідність її дослідним даним; 6) економність. Теорія являє собою систему наукових концепцій, принципів, положень, фактів.

Наукову творчість можна вивчати на макрорівні (окремого наукового дослідження), мезорівнях (творчого шляху окремого науковця та колективу, наукової школи) і макрорівні (русі науки у світовому масштабі). Важливим явищем макрорівня наукової творчості є наукова революція. Революція в науці – період розвитку науки, під час якого старі наукові уявлення заміщаються частково або повністю новими, з'являються нові теоретичні передумови, методи, матеріальні засоби, оцінки та інтерпретації, погано або повністю несумісні зі старими уявленнями. Дане поняття розроблювали А.Койре, Т.Кун. Згідно Куну, наукова революція визначається через зміну парадигм (тобто систем наукових ідей, які домінують протягом певного часу). Парадигма визначається на макрорівні наукової творчості, але її вплив пронизує всі рівні. Процедура, якій слідує вчений у своєму дослідженні, є, кінцево, методичною, однак його засоби – це лише максими деякого мистецтва, що він застосовує у відповідності зі своїм власним оригінальним підходом до проблем, їм обраним. Якщо М.Полані акцентує особисте розпізнавання вченого у сприйнятті фактів, то Т.Кун говорить про відповідний вплив парадигм: «Операції й вимірювання детерміновані парадигмою набагато більш явно, ніж безпосередній досвід, з якого вони частково відбуваються. Наука не має справи зо всіма можливими лабораторними операціями. Замість цього вона відбирає операції, доречні з точки зору зіставлення парадигми з безпосереднім

досвідом, який ця парадигма частково визначає». Згідно П.Фейєрабенду, «існують також такі факти, що взагалі не можна виявити без допомоги альтернатив теорії, що перевіряється, і які відразу ж виявляються недосяжними, як тільки ми виключаємо альтернативи з розгляду». Можна розрізняти логічний та соціально-психологічний рівні протистояння парадигм. У позитивістських моделях соціально-психологічний рівень, як правило, виключений з розгляду (він нібито лежить поза сферою суто наукової творчості). В останньому сенсі, як правило, говорять не про парадигму, а про «дослідницьку програму» (І.Лакатос). Отже, парадигма та дослідницька програма як контекст наукової творчості відрізняються за повнотою охоплення даних рівнів. У зв'язку із застосуванням поняття парадигми ми можемо говорити про відмінність наукової творчості на зламі парадигми та у парадигмальних межах. Так, можна розрізняти науковий пошук та «розгадування пазлів» як способи творчої діяльності науковця – відповідно у контексті наукової революції та у рамках парадигми. Для сучасної науки (і гуманітарних наук особливо) велике значення має мультипарадигмальність, яку можна пояснити / побудувати на засадах принципу методологічного плюралізму (П.Фейєрабент). Природничонауковий ідеал побудови наукового знання (інтеграція як уніфікація) плюралістичних тенденцій не підтримує. Гуманітарний ідеал побудови наукового знання (інтеграція як діалог смислів) поза методологічним плюралізмом неприпустимий.

Дослідження явища методологічної кризи у психології є конкретною розвідкою на тему наукової революції та зміни парадигм саме в історії та теорії психології. З точки зору змістово-методичної виділяють такі засоби методологічної кризи: метафора, мудрування, іронія, символ (І.П.Манюха). Кожний з названих засобів рухає науку вперед, але відкриває певні небезпеки, пов'язані із зловживанням, невиправданим покладанням надії. У історико-психологічному процесі методологічні кризи розгорнуті в часі. Культурно-історична модель методологічних криз у психології (І.П.Манюха) передбачає виокремлення таких кризових (революційних) періодів: 1) поняттєва криза (античність), 2) криза ставлення до минулого (Середньовіччя), 3) криза синтетичності (Відродження), 4) криза закону та досвіду (барокко), 5) криза узагальнення і систематизації (Просвітництво), 6) криза романтизму та екзистенції (XIX ст.), 7) ідеологічна криза (XX ст.). Цікаво, що зазначені кризи у відповідні періоди набули свого вирішення, але не остаточного. Тому вони у перетворених формах маніфестують і у наші часи, проявляючись у творчій діяльності конкретних вчених, наукових колективів і шкіл.

Творчий шлях вченого у контексті історії науки складається з певних подій наукового характеру: дослідження, відкриття, побудовані теорії та ін. Історія науки як багаторівневий феномен передбачає розгляд індивідуальної наукової творчості в ширшому контексті – на рівні школи, парадигми. Але цілком детерміністський спосіб розуміння творчого шляху вченого був би невиправданим, адже у рамках суспільно, парадигмально і пр.. детермінованих контекстів у вченого лишається здатність до вільних рішень і виборів. Отож, важливим є визначати певну мірц само детермінації та детермінації іншим. Життєвий і творчий шлях вченого також існують у тісному поєднанні. Строго кажучи, вони становлять один і той самий процес, але у різних горизонтах розгляду. Відповідно до індивідуальних наукових доль цікавим є питання про особливу функцію методології як «наукової совісті вченого». Гнучкість та стереотипізація у відношенні вченого до методологічних засад науки визначає його здатність піднятися над певною парадигмою, або перебувати в її шорах. Існують типології професійного потенціалу психолога (потенціалу пізнавального, перетворюючого ставлення, ставлення людяності) – які дозволяють типізувати і творчі шляхи вчених.

Література:

Основна: 1 (С. 94-110, 275-281, 307-367); 3 (С.165-194).

Додаткова: 1; 2; 3; 5; 6; 7

3. Практичні заняття

Основними цілями практичних занять є закріплення та поглиблення знань, які отримані на лекціях та в процесі самостійної підготовки аспірантів, сприяння та розвинення у них навичок самостійного та аналітичного мислення, вміння вести дискусію, відстоювати власну точку зору, узагальнювати отриману інформацію.

Практичне заняття 1.

Тема 4. Моделювання процесу творчого розуміння іншокультурного пам'ятника.

Пропонується розвивальна вправа «Херр Маннеліг»: уроки середньовічної балади» (О.А.Бреусенко-Кузнецов).

Мета: рефлексія над шляхами творчого тлумачення культурних феноменів.

Послідовне сприймання варіативних невербальної та вербальної сторін тлумачення балади використано як засіб отримання ефекту полісемантичного її розуміння – що моделює пізнавальний шлях гуманітарних наук як такий.

Хід заняття:

1. Короткий вступ ведучого, введення у контекст середньовічної культури та її значення для сьогодення.
2. Послідовне сприймання трьох музичних композицій (різні виконання середньовічної балади «Херр Маннеліг» – старонорвезькою, німецькою та італійською мовами).
3. Рефлексія над сприйнятими композиціями (відбувається одразу після кожної): які почуття та образи нав'яли, які виникають здогадки про зміст балади.
4. Вербальне сприймання змісту балади. Учасникам вправи пропонується 10 перекладів балади «Херр Маннеліг» російською мовою, пропонується обрати найбільш достовірний на думку учасника.
5. Рефлексія і обговорення обраних текстів.
6. Підсумок.

Передбачуваний результат: аспіранти отримують досвід діалогічного багатосмислового творчого тлумачення культурних феноменів.

Література: Осн.: 1; 2; 3. Додаткова: 1; 2; 3; 5; 6; 7; 8; 9

Практичне заняття 2.

Тема 7. Психологічні особливості наукової творчості.

Мета: опанування методами наукової (теоретичної) творчості у психології та рефлексія над власною теоретизацією.

Пропонується комплексна рефлексивна вправа, що моделює процеси наукового пізнання у психології.

Етапи роботи:

1. Розогрів (вправи інтелектуального тренінгу на пошук зв'язків між явищами (частина – ціле, причина – наслідок, сутність – явище та ін..).
2. Завдання на побудову теорії слабо вивченого психічного явища (наприклад, процесу інтуїції).
3. Обговорення.
4. Завдання на побудову моделі емпіричного дослідження обраного психічного явища.
5. Обговорення.
6. Підсумок.

Передбачуваний результат: аспіранти отримують досвід наукової теоретичної творчості у галузі психології.

Література: Осн.: 1; 2; 3. Додаткова: 1; 2; 3; 5; 6; 7; 8; 9

4. Самостійна робота

Самостійна робота аспіранта передбачає самостійне, на основі рекомендованої навчальної та наукової літератури, опрацювання та засвоєння окремих положень дисципліни. Особливу увагу слід звернути на першоджерела, які відтворюють різноманітні концепції

соціології молоді. Покращенню засвоєння такого матеріалу і з'ясуванню питань, що складають певні ускладнення у вивченні в процесі самостійної роботи аспіранта сприяють індивідуальні та групові консультації, які проводяться у спеціалізованому класі. Перевірка рівня засвоєння матеріалу таких тем проводиться в процесі обговорення питань із логічно споріднених тем дисципліни на аудиторних заняттях.

Тема 1. Психологія творчості як галузь психологічного знання

Метою самостійного опрацювання матеріалу є з'ясування питань щодо визначення поняття «психологія творчості» та її основних категорій, місця психології творчості у системі психологічних наук, творчого характеру психічної реальності, особливостей рефлексії творчого начала у психічному бутті людини, властивих історичним формам предмету психології – таким як душа, свідомість, несвідоме, поведінка, психічні явища, індивідуальний світ людського «я».

Питання для розгляду:

1. Розкрийте сутність наукового методу в широкому сенсі..
2. Визначте особливості рефлексії творчого начала у психічному бутті людини, властиві історичним формам предмету психології.
3. Аргументуйте творчий характер психічної реальності.

Література: Основна: 1; 2; 3. Додаткова: 1; 2; 3; 4; 5; 6; 7

Тема 3. Класичні концепції в психології творчості

Метою самостійного опрацювання матеріалу є з'ясування питань щодо провідних ідей харківської школи психології творчості, а саме принципу економії як центрального пояснювального принципу творчої дії. Також передбачено з'ясування питань щодо вивчення творчості у класичному психоаналізі З.Фрейда: ідеї творчості як сублимації.

Питання для розгляду:

1. Охарактеризуйте принцип економії (О.Потебня) та його роль у поясненні творчої діяльності.
2. З'ясуйте внесок харківської школи психології творчості у сучасні науки про творчість.
3. Розкрийте сутність сублимації.

Література: Основна: 1; 2; 3. Додаткова: 1; 2; 3; 4; 5; 6; 7

Тема 5. Психологічна характеристика творчого процесу

Метою самостійного опрацювання матеріалу є з'ясування такого кола питань. Етапи творчого процесу. Інсайт як центральна ланка творчого процесу. Перешкоди творчому процесу. Роль несвідомого у творчому процесі. Мотивація творчої діяльності. Репродуктивні і продуктивні психічні процеси. Роль інтуїції у творчому процесі. Інтуїція та інсайт. Уява та бісоціація. Мислення та опосередкування. Творчість та емоції. Дослідження внутрішнього плану дій.

Питання для розгляду:

1. Розкрийте сутність основних етапів творчого процесу.
2. Порівняйте стадіальні моделі творчого процесу за Уоллесом, Гетчінсоном та Дьюї.
3. Конкретизуйте роль інтуїції у творчому процесі.

Література: Основна: 1; 2; 3. Додаткова: 1; 2; 3; 4; 5; 6

Тема 6. Творчий потенціал особистості

Метою самостійного опрацювання матеріалу є з'ясування такого кола питань. Генетична психологія творчості. Елементи творчої діяльності в антропоїдів. Предметна гра і малюнок як прояви творчості в дитинстві. Вчинок і творчість підлітка. Уява і творчість в юнацькому віці. Моральна творчість. Героїчний вчинок. Творчість як механізм розвитку особистості. Індивідуальний потенціал людського буття. Іntenції та потенції. Обдарованість, талант, геніальність. Методи дослідження обдарованості. Інвестиційна теорія креативності.

Питання для розгляду:

1. Обґрунтуйте провідні ідеї генетичної психології творчості.
2. З'ясуйте сутність індивідуального потенціалу людського буття.
3. Розкрийте творчу сутність героїчного вчинку.

Література: Основна: 1; 2; 3. Додаткова: 1; 3; 5; 6; 7;

Тема 8. Психологія технічної творчості

Метою самостійного опрацювання матеріалу є з'ясування такого кола питань. Психологія винаходу і винахідництва. Особливості завдання у технічній творчості. Триакт за П.Енгельмейером: бажання, знання, вміння. Геніальність, талант і старанність як найважливіші якості технічного винахідництва. Роль інсайту в технічному винаході. Раціональна сторона технічної творчості. Стратегіальний підхід до технічної творчості.

Питання для розгляду:

1. Обґрунтуйте філософські засади психологічної проблеми винаходу.
2. Охарактеризуйте стратегіальний підхід до технічної творчості

Література: Основна: 1; 2; 3. Додаткова: 4

Тема 9. Теорія вирішення винахідницьких завдань

Метою самостійного опрацювання матеріалу є з'ясування такого кола питань. Історія започаткування теорії вирішення винахідницьких завдань (ТРІЗ). Логіка розвитку технічних систем як визначальна у даному підході. Винахід як вирішення винахідницького завдання та розвиток технічної системи. Програма алгоритму вирішення винахідницьких завдань (АРІЗ). Покроковий аналіз завдання з метою пошуку головного протиріччя. Інформаційне забезпечення АРІЗ: показники фізичних ефектів. Закон розвитку технічних систем через включення у інші в якості підсистем. Визначення ідеального кінцевого результату (ІКР). Визначення фізичних протиріч (ФП). Ідеї парних прийомів, веполів (комплексів прийомів), стандартів – поєднань прийомів та фізоефектів, що обумовлюють сильні вирішення. Евристичні прийоми подолання технічних протиріч (ТП).

Питання для розгляду:

1. Обґрунтуйте теорію вирішення винахідницьких завдань.
2. Охарактеризуйте евристичні прийоми подолання технічних протиріч

Література: Основна: 1; 2; 3. Додаткова: 4

V. Контрольні роботи

Виконання контрольних робіт не передбачено.

VI. Методичні вказівки.

Вивчення курсу «*Психологія наукової та технічної творчості*» передбачає засвоєння аспірантами системи психологічних знань щодо процесів пізнання світу і себе, основних понять за темами, набуття здатності забезпечувати пізнавальну діяльність, рефлексувати над її ходом та оптимізувати її процеси.

За кожною темою наводяться посилання на список основної та додаткової літератури, що не виключає можливості аспірантів самостійно по узгодженню з викладачем розширити цей список. Така робота по підбору релевантних наукових джерел може виявитись особливо корисною при підготовці аспіранта до дослідницької діяльності.

Головною метою лекцій є мотивація і організація роботи аспірантів з навчальним матеріалом у міжсесійний період. Лекції проводяться із використанням мультимедійних презентацій (за наявності умов в аудиторії).

Проведення практичних занять має бути практико орієнтованим.

VII. Рекомендована література

Базова

1. Основи психології: Підручник / За загал. ред. О.В. Киричука, В.А. Роменця. – К.: Либідь, 1995. – 632 с.
2. Пономарев Я.А. Психология творчества. – М.: Наука, 1976. – 304 с.
3. Роменець В.А. Психологія творчості. – К.: Либідь, 2001. – 288 с.

Додаткова

1. Бреусенко-Кузнецов А.А. Теории личности: зарубежный опыт теоретизации. Курс лекций. – К.: Миллениум, 2008. – 442 с.
2. Леви-Строс К. Мифологии: Сырое и приготовленное. М.: ИД «Флюид», 2006. -399 с.
3. Кун Т. Структура научных революций: Пер с англ. / Т.Кун; Сост. В.Ю.Кузнецов. – М.: ООО «Издательство АСТ», 2003. – 605 с.
4. Ложкин Г. В. Практическая психология в системах «человек-техника» : учеб. пособие / Г. В. Ложкин, Н. И. Повякель. – К. : МАУП, 2003. – 296 с.
5. Овсяннико-Куликовский Д.Н. Вопросы психологии творчества: Пушкин. Гейне. Гёте. Чехов. К психологии мысли и творчества. – М.: Изд. ЛКИ, 2008. – 304 с.
6. Психологія: Навч. Посіб. / О.В.Винославська, О.А.Бреусенко-Кузнецов, В.Л.Зливков та ін.; За наук. ред. О.В.Винославської. – 2-е вид., перероб. та доповн. – К.: Фірма "ІНКОС", 2009. – 390 с.
7. Фейерабенд П. Избранные труды по методологии науки: Переводы с англ. и нем. / Общ. ред. и авт. вступ. ст. И.С.Нарский. – М.: Прогресс, 1986. – 542 с.

Рейтингова система оцінювання результатів навчання

Рейтинг аспіранта з навчальної дисципліни «Психологія наукової та технічної творчості» складається з балів, що отримуються за:

- 1) відповіді, вирішення задач та доповнення відповідей інших аспірантів у процесі дискусії на лекційних та практичних заняттях;
- 2) реферат;
- 3) відповідь на екзамені.

Система рейтингових (вагових) балів та критерії оцінювання:

1. Робота на практичних заняттях (максимальна кількість балів на практичних заняттях складає 30):

Присутність не менш ніж на 80% проведених занять; активна участь на не менш ніж 80% відвіданих занять; надання переважно повних і аргументованих, логічно викладених відповідей, висловлення власної позиції з дискусійних питань або повністю правильним вирішенням задач з відповідним обґрунтуванням, у поєднанні зі слухними доповненнями відповідей інших аспірантів у процесі дискусії	25-30
Присутність не менш ніж на 70% проведених занять; активна участь на не менш ніж 70% відвіданих занять; надання переважно аргументованих відповідей або правильним вирішенням задач з незначними неточностями, порушеннями логіки викладення відповіді чи обґрунтування при вирішенні задачі	20-24
Присутність не менш ніж на 60% проведених занять; активна участь на не менш ніж 70% відвіданих занять; надання в цілому правильних, але неповних відповідей з декількома неточностями або помилками при вирішенні задачі	15-19
Присутність не менш ніж на 30% проведених занять; активна участь не менш ніж на 50% відвіданих занять; надання відповідей з численними значними похибками або вирішення задач з грубими помилками; неподання обґрунтування при вирішенні задачі	10-14
Присутність не менш ніж на 20% проведених занять; активна участь на відвіданих заняттях; надання відповідей, які свідчать про невідповідність та незнання відповідного матеріалу	5-9
Присутність менш ніж на 20% проведених занять;	1-4
Відсутність на заняттях	0

2. Реферат (максимальна кількість балів за МКР складає 10):

ґрунтовний виклад усіх наявних наукових точок зору на питання, наявність їх аналізу, висновку та власної позиції (наближеність реферату до наукового огляду)	25-30
ґрунтовний виклад усіх наявних наукових точок зору на питання	15-24
реферат наявний, зміст охоплює деякі точки зору	5-14
неправильна відповідь, що свідчить про незнання матеріалу, але намагання аспіранта висловити власне розуміння суті поставленого питання	1-4
Відсутність реферату	0

Розрахунок шкали (R) рейтингу:

Сума вагових балів контрольних заходів протягом семестру складає:

$$RC = 30 + 30 = 60 \text{ балів.}$$

Екзаменаційна складова шкали дорівнює 40% від **R**, а саме:

$$RE = 40 \text{ бали.}$$

Таким чином рейтингова шкала з дисципліни складає **R = RC + RE = 100 балів**.

Необхідною умовою допуску до екзамену є рейтинг (**Rc**) не менше 50% від **RC**, тобто 30 балів.

Критерії екзаменаційного оцінювання:

Повна, чітка, викладена в логічній послідовності відповідь на всі поставлені питання, що свідчить про глибоке розуміння суті питання, ознайомлення аспіранта не лише з матеріалом лекцій, але й з підручником та додатковою літературою; висловлення аспірантом власної позиції щодо дискусійних проблем, якщо такі порушуються у питанні;	35-40
Відповідь на всі поставлені питання, але не зовсім повна або не достатньо чітка, що свідчить про правильне розуміння суті питання, ознайомлення аспіранта з матеріалом лекцій та підручника; певні неточності у відповіді	25-34
Достатньо поверхова відповідь на всі поставлені питання; суттєві помилки у відповіді; відсутність відповіді на одне питання при правильній, в цілому, відповіді на інші	15-24
Правильна відповідь лише на одне питання при відсутності відповідей на інші або при неправильних відповідях на них	5-14
Неправильна відповідь на поставлені питання, що свідчить про незнання відповідного навчального матеріалу, але намагання висловити власне розуміння суті поставленого питання; відсутність відповіді	0-4

Для отримання аспірантом відповідних оцінок (ECTS та традиційних) його рейтингова оцінка (**RD**) переводиться згідно з таблицею:

RD = Rc+Re	Оцінка ECTS	Оцінка традиційна
95 – 100	A – відмінно	Відмінно
85 – 94	B – дуже добре	Добре
75 – 84	C – добре	
65 – 74	D – задовільно	Задовільно
60 – 64	E – достатньо (задовольняє мінімальні критерії)	
RD < 60	FX – незадовільно	Незадовільно
Rc < 30	F – незадовільно (потрібна додаткова робота)	Не допущений

Додаток 2.

Перелік тем для рефератів з дисципліни «Психологія наукової та технічної творчості».

1. Творчий характер психічної реальності.
2. Особливості рефлексії творчого начала у психічному бутті людини, властиві історичним формам предмету психології
3. Філософсько-методологічна база психології творчості.
4. Принцип творчості та принцип адаптації у поясненні психічної активності людини. Проблема самодетермінації психічного.
5. Проблема витоків творчого акту.
6. Екзистенціальна теорія творчості.
7. Харківська школа психології творчості: провідні ідеї.
8. Принцип економії як центральний пояснювальний принцип творчої дії.
9. Вивчення творчості у класичному психоаналізі З.Фрейда. Творчість як сублімація.
10. Вивчення творчості у аналітичній психології К.Г.Юнга. Симптоматична і символічна творчість.
11. Вивчення творчості у психодрамі Я.Л.Морено.
12. Ідея спонтанності як джерельної людської здатності. Театр спонтанності Морено.
13. Гештальтпсихологічний, гуманістичний, когнітивний підходи до творчості.
14. Генетична психологія творчості. Елементи творчої діяльності в антропоїдів.
15. Предметна гра і малюнок як прояви творчості в дитинстві.
16. Вчинок і творчість підлітка.
17. Уява і творчість в юнацькому віці.
18. Моральна творчість. Героїчний вчинок.
19. Творчість як механізм розвитку особистості.
20. Індивідуальний потенціал людського буття. Іntenції та потенції.
21. Обдарованість, талант, геніальність. Методи дослідження обдарованості.
22. Інвестиційна теорія креативності.
23. Етапи творчого процесу.
24. Інсайт як центральна ланка творчого процесу.
25. Перешкоди творчому процесу.
26. Роль несвідомого у творчому процесі.
27. Мотивація творчої діяльності.
28. Репродуктивні і продуктивні психічні процеси.
29. Роль інтуїції у творчому процесі. Інтуїція та інсайт.
30. Уява та бісоціація.
31. Мислення та опосередкування.
32. Творчість та емоції.
33. Дослідження внутрішнього плану дій.
34. Наука як особлива сфера людської діяльності.
35. Структура наукового знання. Особливості наукових відкриттів.
36. Парадигма та дослідницька програма. Науковий пошук та розгадування пазлів.
37. Наукова революція.
38. Психологія винаходу і винахідництва. Особливості завдання у технічній творчості.
39. Триакт за П.Енгельмейером: бажання, знання, вміння.
40. Геніальність, талант і старанність як найважливіші якості технічного винахідництва.
41. Роль інсайту в технічному винаході.
42. Раціональна сторона технічної творчості.
43. Стратегіальний підхід до технічної творчості.
44. Історія започаткування теорії вирішення винахідницьких завдань (ТРИЗ).

45. Логіка розвитку технічних систем як визначальна у підході теорії вирішення винахідницьких завдань.
46. Винахід як вирішення винахідницького завдання та розвиток технічної системи.
47. Програма алгоритму вирішення винахідницьких завдань (АРІЗ).
48. Покроковий аналіз завдання з метою пошуку головного протиріччя.
49. Інформаційне забезпечення АРІЗ: показники фізичних ефектів.
50. Закон розвитку технічних систем через включення у інші в якості підсистем.
51. Евристичні прийоми подолання технічних протиріч у ТРІЗ.
52. Явище методологічної кризи. Засоби методологічної кризи.
53. Методологічний плюралізм.
54. Інсайт у науці.
55. Евристичне значення наукової теорії.
56. Дивергентне та конвергентне мислення вченого.

Перелік питань з дисципліни «Психологія наукової та технічної творчості» до іспиту

1. Проаналізуйте філософсько-методологічну базу психології творчості.
2. Порівняйте принцип творчості та принцип адаптації у поясненні психічної активності, вкажіть на їх наслідки для розуміння психічного буття людини
3. Обґрунтуйте творчий характер психічної реальності.
4. Наведіть та порівняйте особливості рефлексії творчого начала у психічному бутті людини, властиві історичним формам предмету психології: «душа» та «свідомість».
5. Наведіть та порівняйте особливості рефлексії творчого начала у психічному бутті людини, властиві історичним формам предмету психології: «несвідоме» та «поведінка».
6. Розкрийте проблему витоків творчого акту.
7. Охарактеризуйте завдання генетичної психології творчості.
8. Проаналізуйте наслідки для психології творчості загальнопсихологічної проблеми самодетермінації психічного.
9. Оцініть евристичне значення екзистенціальної теорії творчості.
10. Проаналізуйте провідні ідеї харківської школи психології творчості.
11. Проаналізуйте принцип економії у якості центрального пояснювального принципу творчої дії.
12. Оцініть здобутки вивчення творчості у класичному психоаналізі З.Фрейда.
13. Проаналізуйте ідею сублімації у якості пояснювального принципу творчості.
14. Оцініть здобутки вивчення творчості у аналітичній психології К.Г.Юнга.
15. Порівняйте симптоматичну і символічну творчість за К.Г.Юнгом.
16. Оцініть здобутки вивчення творчості у психодрамі Я.Л.Морено.
17. Визначте сутність ідеї спонтанності як джерельної людської здатності. Театр спонтанності Морено.
18. Порівняйте гештальтпсихологічний, гуманістичний, когнітивний підходи до творчості.
19. Оцініть значення таких прояви творчості в дитинстві як предметна гра і малюнок.
20. Проаналізуйте значення і характер вчинку у розвитку творчості підлітка (за В.А.Роменцем).
21. Охарактеризуйте уяву і творчість в юнацькому віці.
22. Визначте сутність моральної творчості та героїчного вчинку.
23. Охарактеризуйте творчість як механізм розвитку особистості.
24. Визначте сутність індивідуального потенціалу людського буття за І.П.Манохою.
25. Порівняйте інтенції та потенції людського буття (за І.П.Манохою).
26. Розкрийте сутність понять: обдарованість, талант, геніальність.
27. Проаналізуйте основні методи дослідження обдарованості.
28. Охарактеризуйте етапи творчого процесу.
29. Обґрунтуйте роль інсайту як центральної ланки у ряді моделей творчого процесу.
30. Обґрунтуйте роль несвідомого у творчому процесі.
31. Охарактеризуйте мотивацію творчої діяльності.
32. Порівняйте репродуктивні і продуктивні психічні процеси.
33. Обґрунтуйте роль інтуїції у творчому процесі.
34. Обґрунтуйте роль уяви та бісоціації у творчості людини.
35. Обґрунтуйте роль мислення та опосередкування у творчості людини.
36. Охарактеризуйте науку як особливу сферу людської діяльності.
37. Визначте структуру наукового знання і обґрунтуйте наслідки саме такої структури.
38. Проаналізуйте загальні особливості наукових відкриттів.
39. Порівняйте поняття «парадигма» та «дослідницька програма».

40. Порівняйте науковий пошук та «розгадування пазлів» як характерні завдання у творчій діяльності вченого.
41. Охарактеризуйте сутність наукової революції.
42. Дайте загальну характеристику психології винаходу і винахідництва.
43. Охарактеризуйте особливості завдання у технічній творчості.
44. Оцініть ідею «триакту» за П.Енгельмейером.
45. Порівняйте геніальність, талант і старанність як найважливіші якості технічного винахідництва (за П.Енгельмейером).
46. Охарактеризуйте роль інсайту в технічному винаході.
47. Охарактеризуйте раціональну сторону технічної творчості.
48. Обґрунтуйте стратегіальний підхід до технічної творчості.
49. Обґрунтуйте значення логіка розвитку технічних систем як визначальної у підході теорії вирішення винахідницьких завдань.
50. Охарактеризуйте винахід як вирішення винахідницького завдання та розвиток технічної системи.
51. Охарактеризуйте програму алгоритму вирішення винахідницьких завдань (АРІЗ).
52. Охарактеризуйте закон розвитку технічних систем через включення у інші в якості підсистем.
53. Проаналізуйте евристичні прийоми подолання технічних протиріч у ТРІЗ.
54. Охарактеризуйте явище методологічної кризи у психології.
55. Проаналізуйте провідні засоби методологічної кризи.
56. Обґрунтуйте принцип методологічного плюралізму.
57. Охарактеризуйте евристичне значення наукової теорії.
58. Порівняйте дивергентне та конвергентне мислення вченого.